

Világpolitikai irányzatok — történelmi koncepciók

A nemzetközi helyzet bonyolult volta; a nemzetek, államok, kontinensek kapcsolatainak örökös hullámzása, az atomháború veszélye nemcsak a politikusokat, hanem a történészeket is arra ösztönzi, hogy újabb magyarázatot keressenek a bonyolult jelenségekre, tovább kutassák az emberi társadalom hajtórugóit, a történelmi folyamat általános törvényszerűségeit. A mindig divatos „útkeresés” szinte naponként történelmi, szociológiai, lélektani tanulmányokban csapódik le; többeknek, eltérő voltak és változatosságuk ellenére, van bizonyos közös jellemvonásuk: a bajok okát nem az emberi társadalom szerkezetében, belső felépítésében, gazdasági rendszerében, hanem az „emberi természetben”, esetleg a történelmi folyamat „sajátosságában”, tehát valamilyen külső vagy ellenkezőleg; belső, „ösztönös erőben” vélik felfedezni.

A sok ilyen típusú elmélet közül kettővel szeretnénk bővebben foglalkozni. Az egyik Robert Ardrey amerikai szociológus és író ún. *területi imperatívusa*, a másik a világszerte nagy tekintélynek örvendő angol történésznek, Arnold Toynbee-nak a *világkormányról*, a „nagyhatalmak diktatúrájáról” írt elmefuttatása.

Az előzőekben megemlített két elméletet a területi imperatívus és a világkormányról írt elmefuttatásról írtunk már a *Magyar Nemzet* 1954. március 12. számában.

Ardrey, az *African Genesis* (egykor nagy érdeklődést keltett könyv) írója *The Territorial Imperative* (A területi imperatívus) címen újabb érdekes munkát jelentetett meg. Ebben a háborúk okát, a második világháború bizonyos jelenségeit próbálja megmagyarázni, de ugyanakkor a mai nemzetközi politika nagy kérdéseinek, az afrikai s általában a gyarmati, sőt, a vietnami probléma megközelítésének módszerére is igyekszik rávilágítani.

Ha módszerei nem is azonosak, Ardrey lényegében a filozófusok és történészek ama csoportjába tartozik, akik az emberi társadalmat az állat- és növényvilágból vett analógiák alapján magyarázzák. Kiindulási pontja az amerikai Adams, a német Spengler biológiai naturalizmusával rokonítható. De nem áll távol Toynbee fiatalkori, még Spengler hatása alatt megfogamzott tételeitől sem. Nyilvánvaló, az angol-amerikai természettudós-filozófusok új iskolájából sarjadt ki, amelynek elméleti alapjait, különös módon, az egyre gyakrabban idézett, haladónak tartott francia jezsuita, a paleontológus Teilhard de Chardin rakta le, fő képviselői közül pedig Julian Huxley-t és Christopher Dawsont említhetjük meg. Ezek a biológus

tudósok a modern világról alkotott felfogásukat igyekeznek kibékíteni a darwinizmussal, s Darwin elméleteit a XX. század igényeinek megfelelően alakítják át.

A területi imperativus

Mi is hát a területi imperativus? A terület az a térség vagy hely, vízben, földön vagy levegőben, amelyet egy állat vagy állatcsoport kizárólagosan a sajátjának tekint, s mint ilyet védelmez. A területi imperativus az állat azon biológiailag veszélytett ösztönét jelzi, amely őt e térség védelmére kényszeríti.

A legtöbb „territoriális species“-nek nevezett élőlényben a védekezés csak az azonos fajtabeli ellen irányul. A mókus például az egeret nem tekinti betolakodónak. Gyakran előfordul, hogy területtel nem rendelkező hímre a nőstény nem is reagál (például a kaméleonoknál). Ardrey úgy véli, hogy az állatvilágban a hímek között folyó vetélkedés lényegében nem is a nőstény, hanem a terület birtoklásáért folyik. Jellemző továbbá az állatvilágra, hogy a támadó, a betolakodó csaknem mindig vereséget szenved. Ennek magyarázata, feltehetően, a védekezésben a terület birtoklásából származó energia-felhalmozás és biztonság, a támadóban pedig „a territoriális jog“ megsértéséből adódó inhibíció. Ha a territorium védelmét a viselkedés meghatározott formájaként a biológusok az állatvilágra vonatkozóan általánosan elfogadták, vajon — teszi fel a kérdést Ardrey — nem sajátja-e ez a mégiscsak az állatvilágba tartozó embernek is?

Vajon az ember nem „territoriális species“? Vajon a *homo sapiens* azért védi hazáját, földjét, mert bölcs, vagy azért, mert tagja az állatvilágnak? Vajon viselkedésünk e téren csak a nevelésnek, a tapasztalatnak az eredménye, vagy valamilyen bennünk levő „erő“-nek éppen olyan kényszerű érvényesüléséről van szó, mint amilyen például az észak-amerikai mókusoknál nyilvánul meg, amikor területüket védelmezik?

Ardrey úgy véli, hogy az utóbbi tétel a helyes, mert felfogása szerint az ember éppen annyira „territoriális species“, mint a kaliforniai éjszaka csendjében éneklő csúfolódó rigó. „Ha hazánk jogait védelmezzük — mondja —, ugyanolyan velünk született, kiirihthatatlan okból cselekszünk, mint az alsóbbrendű állatok... A gyűrűsfarkú lemur, a búbos vöcsök, a prérikutya, a vörösbecy, a tigris, az amerikai hód, az éneklő mezei madarak, az atlanti lazac, a kerti gyík, a lapos gyík, a háromtüskű hal, a fülemüle, a norvég patkány, a hering, a sirály, a majmok s mi valamennyien mindenünket feláldozzuk azért a helyért, amelyet a magunkénak mondhatunk. A fejlődésszerűen kialakuló állatvilágban a territorium éppen ezért talán még a nemiségnél is ősbib erő.“

Következésképpen — állapítja meg Ardrey — a területi imperativus az emberben és az állatban olyanszerű mindenható erő, mint „a létfenntartási ösztön, a szexuális impulzus, az anyai ösztön“. Az ember és föld között, amelyen él, a kapcsolat erősebb, mint a férfi és a nő között, mert — és itt egy paradoxnak hangzó axiómát említ — „hány embert ismerünk, aki hazájáért halt meg, és hányat, aki egy nőért áldozta fel életét?“.

További példák az állatvilágból

A szerző tételének igazolására bizonyító anyagot igyekeznek felhozni. Főként két szerző megfigyelésére hivatkozik. Az egyik szerző Elicot Howard angol kereskedő és természettudós: még 1920-ban jelent meg *Territory in Bird Life* (A terület a madarak életében) című műve, a másik Helmut K. Buechnernek, a washingtoni Állami Egyetem professzorának a hatvanas évek első felében az ugandai állatvilágban, főként az antilopokon végzett megfigyelései.

E két kutató tanulmányaiból kétséget kizáróan világossá válik, hogy a terület birtoklása valóban lényeges szerepet játszik az állatok életében. Tételük gyakorlati illusztrálására mi csupán egyetlen példára szorítkozunk: a mocsári fajdra. Ez a madárfajta a mocsarak szélén él, és a környező mezőkön szerzi meg táplálékát. Február közepén a fajok élete azonban hirtelen megváltozik. Az eddig csendben, békében egymás mellett élő párok területet kezdenek biztosítani maguknak. Ehhez a vizen kívül egy darabka kákával benőtt part is tartozik. A területfoglalás azonban távolról sem békésen megy végbe: párok harcolnak párok ellen szárazon és vizen, de megtámadják az idegen betolakodókat is. A szomszédos mezőn azonban a fajok ismét összeférhető, csendes felek lesznek, az ellenségeskedés egyszerre megszűnik közöttük.

A madarak területi imperativusa mellett szól az is, hogy a vándormadarak mindig ugyanarra a területre térnek vissza, ha fészük elpusztult, ott építik újra. Kétségtelen tehát, hogy a területi imperativus az állatvilág jellemző sajátossága.

Az ember és a területi elv

Amint az előbbiekből kiviláglik, Ardrey ezt a sajátosságot az embernél is felleli, sőt az állatvilágból hozott örökségének tekinti. Jelenlétét a második világháborúból vett példákkal illusztrálja, különösen a japánok Pearl Harbour-i támadásával. Az amerikaiak egyáltalán nem akartak háborút, annyira bíztak izolacionista politikájukban, hogy még a hadsereg fejlesztésére tett javaslatot is csak kis szavazati többséggel fogadták el. Ha a hitleri Németországgal való háború lehetősége fel is merült, Japán ellen senki sem gondolt ellég komolyan ilyesmire. Ebben a helyzetben követte el Japán a baklővést.

Nyilvánvaló, a japán főparancsnokság számolt minden kockázattal, de úgy értékelte a helyzetet, hogy ez lényegében csekély. Úgy gondolták, a japán katonai hatalom fitogtatása elveszi az amerikaiak kedvét a háborútól, sőt belpolitikailag is megosztja őket. Nem számoltak azonban ezzel a belső erővel, amely — Ardrey szerint — egyszerre megváltoztatta az emberek magatartását és viselkedését. A békére vágyó milliók most úgy viselkedtek, mint a területén megtámadott „vörösbegy Devon valamelyik lankáján, vagy egy barna lemur-csapat Madagaszkár őserdeiben“.

Ardrey úgy véli, hogy a második világháború elejétől végig a hasonló melléfogások, baklővések szédítő sorozata volt, és a háború után a hasonló baklővések gyakran megismétlődtek. Az agresszorok ugyanis figyelmen kívül hagyták azt az egyszerű tényt, hogy „az ember a terület birtokában a területi elv törvényeinek megfelelően viselkedik“. A területi imperativus ugyanis — úgymond — vak, mint a barlangi hal, nem engedelmeskedik a logika szabályainak. „Akár akarjuk, akár nem, akár tetszik nekünk, akár nem, olyan erő ez, mely megvan ellenségünkben, mint ahogy megvan bennünk és barátainkban.“

Lehetetlen fel nem ismerni e gondolatokban Amerika vietnami agressziójának bírálatát. Ardrey elméletileg elhibázott elméletei ezen a ponton válhatnak konzekvenciáikban hasznossá. Sajnos azonban elszalasztja a jó alkalmat, magára hagyott olvasója eligazítás nélkül talán fel se fedezhetné az írásában rejtett intencióit.

Pedig további példáinak antifasiszta kicsengése — gyakori naivsága ellenére is — félreismerhetetlen. Miért harcolt Britannia 1940-ben, miután Hitler biztosította hatalmát Európa nyugati felén? — kérdi. Hiszen a harc reménytelennek, kilátástalannak tűnt, de „a szociális territórium védelmét az ihletett örültség jellemzi“. Hitlernek jól jött volna valamilyen békeajánlat, de az angolok erre még gondolni sem tudtak.

A német, japán, olasz katonai klikket nem tekinti futóbolondok társaságának; kényerük a háború volt, tehát gondosan kidolgozták terveiket, felmérték gazdasági, katonai erőforrásaikat, nehézségeiket, a maguk és ellenfeleik erejét, és az így kapott mérlegből arra a következtetésre jutottak, hogy céljaikat, bármennyire aljasok, valóra válthatják. Mérlegükből azonban kifejtették a területiális imperatívus leghatározottabb erejét, amely a front mögött a megtámadott népek fiait partizánokká, rettenthetetlen hősöké avatta.

Ardrey területi imperatívus-elvéből a világbéke megvalósításának szerinte egyszerű, természetes módszere következik: biztosítani minden népnek elidegeníthetetlen jogát függetlenségéhez és szabadságához.

Természetesen egyetértünk Ardrey-nak a mai nemzetközi élet követelményeivel egybehangzó következtetéseivel. Elmélete, noha bizonyos mértékben a darwinizmus múlt századbéli felfogásához kanyarodik vissza, mégis elsősorban a XX. századi biológiai iskola új-darwinizmusára épül. A XIX. században a történetfilozófusok és a politikusok számára Darwin a saját érvényesüléséért foggal és körömmel harcoló nacionalizmus és imperializmus apológétája volt. A XX. század biológiai iskolája feladta a fennmaradásért folyó küzdelem dramatizálását, lemondott az angol eugenetikások „hímjének“ túlzó magasztalásáról, de a német fajteoretikusok nemzetivé gyúrt létküzdelméről is, és mindenekelőtt azt hangsúlyozza, hogy az evolúció a racionális választás, a humanizmus, az együttműködő, egymást megértő emberi lények kialakulásának eszméjét tartalmazza, s ennek megvalósítására törekszik. Ilyen értelemben Ardrey felfogása a területi imperatívusról egyrészt az emberi adottságot, biológiai megkötöttséget tartja szem előtt, másrészt az ebből adódó logikus, racionális választás szükségét tárja föl, s ennek alkalmazását igényli a nemzetközi politikai életben.

Toynbee új elmélete

Ha Ardrey — gyakorlati következtetéseiben helyes — elmélete azt sugallja, hogy minden nép számára biztosítani kell a területi sértetlenséget, szuverenitást és függetlenséget, Toynbee — éppen ellenkezőleg — legújabbban a világbéke megmentését a népek és nemzetek fölött álló világkormánytól, *World Government*-től várja. „Legújabbban“, mert ez már legalább a harmadik elképzelése az emberiség jövőjét illetően.

Toynbee egész történetfilozófiájának egyik alapgondolata éppen az egységszerű világ eszméjében s azoknak a politikai, filozófiai irányzatoknak, törekvéseknek hangsúlyozásában nyilvánul meg, amelyek ilyen vagy olyan formában a világ egységét szolgálták. 1952-ben *The Word and the West* (A világ és a Nyugat) című művében, homályos megfogalmazásban ugyan, a jövőt a kommunizmus békés elterjedésében látta, 1960-tól kezdve egész gondolkozását az atomveszedelem határozza meg. *One World or Non* (Egyetlen világ vagy egy sem) című művében úgy véli, hogy az emberiségnek választania kell a borzasztó atomhalál és az egységes világ-civilizáció között, amelynek alapja — úgy mond — a nyugati technikának már hordozóivá vált nagy vallások.

E kérdéssel foglalkozó egyik újabb tanulmánya a múlt évben amerikai előadó körútján fogamzott meg, és a *Saturday Review*-ban (1967. április 29.) jelent meg ezzel a sokatmondó címmel: *Peace, Empire and World Government* (Béke, birodalom és világkormány). A tanulmány az atomveszély legfontosabb, sőt egyetlen ellen-szerét a világkormány megalakításában látja. Ezt azonban Toynbee — eddigi felfogásától eltérően — nem annyira az államok és népek önkéntes hozzájárulásától, mint inkább a nagyhatalmak diktatúrájától várja.

Felfogásának igazolására történetfilozófiájából jól ismert tételéhez folyamodik: ahhoz a felfogáshoz ti., mely szerint az emberi társadalom története a szétdarabolt-ságtól az egységesülés felé haladó hatalmas, csak kitéréseket, de akadályt nem ismerő folyamat.

Mindjárt bevezetőjében kétségbe vonja azt a ma általános felfogást, hogy a világnak számos államra való felosztása a dolgok természetes rendje. A független, önálló államok mellett, mondja, a történelemben mindegyre felmerült a birodalmak, a világállam gondolata. Ezt valószínűsítette meg az ó-egyiptomi, a perzsa és főként a római birodalom. Noha nem térhet ki annak elismerése elől, hogy — *sub specie aeternitatis* — ezek tiszavirágéletűek voltak, mégis — szerinte — néhány évszázadon át millió és millió ember számára biztosították a békét.

A birodalmaknak mint a világállam előfeltételeinek története Toynbee számára nem csupán akadémikus kérdés, hanem a nemzetközi élet fontos problémája, mert szerinte a világállam az emberiség fennmaradásának egyetlen biztosítója. Tételének bizonyítására Toynbee bizonyos polgári ideológusoknak az utóbbi két évtizedben gyakran ismételt érveit vonultatja fel, azt állítva, hogy az atombomba feltalálása óta a világnak szuverén államokra való felosztása „elavult politikai forma“.

E hangzatos, de hamis elméletekkel szemben az utóbbi évtizedek történeti fejlődése éppen az ellenkező tendenciát mutatja. A kis és közepes nagyságú államok erőfeszítése, hogy kiszabadítsák magukat minden fajta függőségből, azt bizonyítja, hogy a népek a jövőt nem a nagyhatalmak diktatúrájának árnyékában, hanem hagyományaik szabad ápolását lehetővé tevő légkörben képzelik el.

A nagyhatalmak Európa újkori történetében

A nemzetközi „felaprózottság“-gal Toynbee az egyesített világkormány irányítása alatt élő új világrendszert állítja szembe, a világkormány szükségességét pedig a modern Európa történeti fejlődéséből vezeti le.

Az utóbbi öt évszázad történetében határozott törvényszerűségeket vél felfedezni. Ilyenek: bizonyos hatalmaknak előbb nagyhatalmi rangra, azután világuralomra való törése, a nagyhatalmak állandó változása, egyik területről a másikra való átsiklása, számuk fokozatos csökkenése és ezzel egyidejűleg a befolyásuk alá tartozó területek fokozatos növekedése. Végül a világbirodalom vagy világkormány létrehozásának kudarca az atomkorszak beköszöntése előtt (történelmi felfogásának megfelelően Toynbee ebben a vonatkozásban is elsősorban a nyugati civilizáció területét vizsgálja).

A konkrét történeti folyamatban e „törvényszerűségek“ érvényesülését Toynbee abban látja, hogy Európa újkori történetében mindegyre felmerült a birodalmi gondolat, a roppant nagy területekre kiterjedő politikai, közigazgatási egységek létrehozása. Az első modern világbirodalom, vagy ahogyan Toynbee szívesen nevezi: egyetemes állam megalapítására a Habsburgok vállalkoztak. A XV—XVI. századfordulón birodalmukhoz csatolták Burgundiát, Németalföldet, Spanyolországot (Kasztíliát és Aragóniát), és az Újvilágban is nagy kiterjedésű területek urai lettek. V. Károly a Habsburgok összes korábbi hódításait saját kezébe összpontosította, és miután római császárnak is megválasztották, mindent megtett, hogy névleges uralmát valóságossá tegye, vagyis hogy tényleges vezetője legyen a világállamnak. Erőfeszítései ellenére sem tudta azonban térdre kényszeríteni Franciaországot. Főként Franciaország ellenállása miatt a *vestfáliai béke* Nyugaton a Habsburg-világuralom végét is jelentette.

A következő birodalomépítő Franciaország lett. Két ízben is csaknem sikeres kísérletet tett céljának megvalósítására. Először XIV. Lajos igyekezett megszerezni

unokájának a Habsburgok spanyolországi birtokait, s velük együtt Spanyolország tengerentúli területeit, Németalföld déli részét és más nyugat-európai országokat, de az első sikerek után törekvése kudarcba fulladt. Másodsorú Napóleon akarta hatalma alá hajtani egész Európát, beleértve a hatalmas orosz birodalmat is, Anglia azonban megnövekedett gazdasági erejével és tengeren túli hódításaival, Oroszország pedig a végnélküli területein hősiiesen harcoló muzsikjaival megghiúsította álmainak valóra váltását. Toynbee fájjalja Napóleon kudarcát, mert úgy gondolja, az atomkorszak előtt ez volt Európa egyesítésének utolsó nagy lehetősége. A modern francia birodalom, mint egykor Róma, megbékítette volna az erőszakkal meghódított, egyesített népeket, és — szerinte — megteremtődött volna az alkalom a világkormány létrehozására.

Az egyetemes állam kialakítására a két utolsó kísérletet Németország tette meg. Ezek ára óriási volt: a legtöbb áldozatot szedő és a nagy változásokat előidéző két világháború. Csak a nagyhatalmak világméretű szövetsége tudta megakadályozni a német célkitűzés valóra váltását.

A birodalomalakításra irányuló törekvésekkel párhuzamosan egyes államok nagyhatalmi rangra emelkedtek, vagy éppen elveszítették a nagyhatalmak között kivívott helyüket.

A nagyhatalmak folytonos változásában lényegesen új helyzet alakult ki a második világháború után. Franciaország, Németország, Olaszország, Anglia, Japán a második helyre süllyedt vissza és — Toynbee szerint — a világon mindössze két nagyhatalom maradt: a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok. Ugyanakkor nem észleli semmi jelét annak, hogy a volt nagyhatalmak visszaszerezhetnék régi pozíciójukat.

Toynbee úgy látja, hogy főlrjazilag a nagyhatalmi harc a századok során egyre szélesebb területeket ölelt fel. Iránya így jelezhető: Észak-Itália, Nyugat-Európa, Oroszország, Észak-Amerika, Kelet-Ázsia, Egyenlítői Afrika, Dél-Afrika; a két világháború már kiterjedt az egész földgömbre.

Diktatúra vagy önkéntes együttműködés?

Nézetei szerint a második világháború és főként az atombomba feltalálása lezárta a történeti fejlődés eddigi szakaszát, és a nemzetközi kapcsolatok terén teljesen új helyzetet teremtett. Az egységesítő tendencia iránya és módszere lényegesen megváltozott. Ma földünknek nincs sebezhetetlen, elszigetelt pontja, a nemzetközi kölcsönhatások intenzitása megnőtt. A „történések“ bárhol mennek is végbe, hatásuk kiterjed az egész világra. Az atomfegyverek megváltoztatták a háború természetét. 1945 előtt a legyőzött fél veszíthetett területet, anyagi javakat: csökkent hatalmi befolyása, de fizikailag nem semmisült meg. Az atomháborúban viszont nem lenne legyőzött és győztes.

Mindebből következik, hogy az atomkorszakban a világ katonai erőszakkal többé nem egyesíthető. Már a múltban is valamennyi ilyen próbálkozás az egyensúlyra törekvő nagyhatalmak csoportosulása és átcsoportosulása folytán megghiúsult. Toynbee „világkormány“ létrehozásában keresi a megoldást. Legalább azt várniók tőle, hogy ezt demokratikus módon szabad és független államok önkéntes együttműködése alapján képzelje el. Ő azonban — mintha csak az angol birodalom, általában a birodalmak pusztulása miatt lelke mélyén megbántott John Bull beszélne beőle — a független országok számának szaporodását nem a világbékéhez, hanem az anarchiához vezető útnak találja.

De hadd idézzük saját szavait: „Közben, korábban a brit, francia, holland, olasz és amerikai gyarmati birodalmak szerves részét képező ázsiai és afrikai or-

szágok felszabadulásának eredményeként, a szuverén és független államok számának növekedése még inkább súlyosbította a világon az anarchiát és a zűrzavart. A második világháború befejezése óta, a viszonylagosan kicsiny bolygónkon az önálló, a független államok száma csaknem megkétszereződött. Ma mintegy 125 van belőlük, beleértve olyan parányiakat is, mint Andorra, San Marino, a Vatikán és Singapore. Számuk emelkedése nehezebbé tette a világ kormányzását. Egyesek közülük megalakulásuktól kezdve farkasszemet néznek egymással... s minden ilyen helyi viszály fenyegeti a világbéke fenntartását."

Ha az egykori gyarmatok felszabadulása fölött még szemet tudna hunyni, az államok egyenlőségének doktrínáját, melyet először 1648-ban a vestfáliai béke ismert el, és amely lényegében benne foglaltatik az Egyesült Nemzetek Szervezetének alapokmányában, az atomkorszakban Toynbee végleg elavult és dezavualt elvnek tartja. Szerinte ez a „tan“ nem előmozdítja, hanem megbénítja az ENSZ működését, mert jutalmazza a politikai feldaraboltságot. Ha például, amint mondja, a helytelen és hozzá nem értő kormányzás miatt Nigéria vagy bármelyik más állam több önálló részre szakadna, a hozzá nem értés jutalma az lenne, hogy minden rész külön helyet kapna az Egyesült Nemzetek Szervezetében. Különben is a helyek felosztása nem reális, „nem a lakosság számának, vagyonának, hatalmának, felelősségének arányát“ tartja szem előtt, és emiatt — úgymond — tehetetlenségre ítéli a Szervezet tevékenységét.

Bodor András

Világraszóló harc a kábító- és izgatószer ellen

Korunk egyik társadalmi rákfenéje az egyre terjedő kábító- és izgatószer élvezet. Nyugaton éppúgy, mint a harmadik világ fejlődő országaiban mind szélesebb néprétegeket érint, legsúlycsabban éppen a jövő letéteményeseit, a fiatalokat. Nemzetközi szervezetek is foglalkoznak ezzel a világviszonylatban nyugtalanító kérdéssel, elsősorban az Egyesült Nemzetek Szervezetének Kábítószer Bizottsága (amely ez év elején tartotta Genfben XXII. ülészakát), s az Egészségügyi Világszervezet szakosodott orgánumai, amelyek — az ENSZ Bizottság ajánlásai szerint — évi jelentést adnak ki a súlyos egészségügyi kérdésekről.

Mi az oka az egyre növekvő kábító- és izgatószer fogyasztásnak?

Menekülés a nehézségek elől

A bolíviai indián, miközben az Andok járhatatlan ösvényein hosszú utakat tesz meg oxigén-szegény magaslaton, a kókacserje leveleit rágja, hogy éhségét, fáradtságát és légszomját csillapítsa.

A singapore-i maláj munkás a heroin és barbitursav keverékének füstjével próbál védekezni a mindennapi élet nyomorúságának „sárkánya“ ellen.

Az amerikai üzletember napközben előbb amfetamin-tablettát szed képességei serkentésére, aztán nyugtatószert szorongása leküzdésére, és este altatót vesz be, hogy valamiképpen álomba merülhessen a zaklatott nap után.

S minő gyakrabban értesülünk arról, hogy a sportolók sem állnak ellen a vegyszeres doppingolás csábításának.

Mind többen a kábító- és serkentőszerekben vélik megtalálni azt a gyógyírt, mely ideig-óráig menekvést nyújt a megélhetésért vívott mindennapos küzdelmek elől, serkent, hozzásegít a maradék erő megfeszítéséhez, elfeledteti az élet sivárságát és gondjait.

... A pszichotróp szerek

Az ember koronként különböző szerekkel igyekezett csillapítani fájdalmát, éhségét, magány-érzetét vagy szorongását. Nagyon régen felfedezte, hogy az alkohol mellett számos más, túlnyomórészt növényekből előállított anyagnak is vannak olyan tulajdonságai, amelyek serkentik az ember gondolkodását, érzéseit vagy reaktivitását. E pszichotróp szerek nagy többsége — megfelelő adagban — egyúttal kiváló gyógyszer; nehezen képzelhető el a korszerű orvosi gyakorlat nélkülük, az ideggyógyász vagy a sebész kezében felbecsülhetetlen értékűek. Azonban orvosiilag nem javallt fogyasztásuk toxikomániához (kábitószert-betegség) vezet, ami az egyén súlyos testi és szellemi károsodását okozza, és társadalmilag igen veszélyes.

Az Egészségügyi Világszervezet (EVSZ) 1957. évi ajánlásai az alábbiak szerint határozták el a gyógyszermegszokást a toxikomániától:

JELTÉK...

... SZER

...

... Gyógyszermegszokás

Toxikománia

A gyógyszer folyamatos használatának — nem leküzdhetetlen — óhaja az általános közérzet megjavítása végett.

A kábitószert folyamatos fogyasztásának és bármilyen úton történő beszerzésének ellenállhatatlan kényszere.

Az adagemelés igénye nem áll fenn vagy csak kismértékű.

Fennáll az adagemelés állandó kényzsere.

Van bizonyos fokú pszichés függőség a gyógyszerrel szemben, de nem áll fenn fizikai függőség; a megvonás tünetmentes.

Pszichés — és többnyire fizikai — függőség kialakulása; a megvonás rendszerint súlyos tünetekkel jár.

Ha van is egészségkárosító hatása, ez mindenekelőtt az egyént érinti.

A káros hatás az egyénnel és a társadalommal szemben egyaránt megnyilvánul.

Újabb, 1965-ös EVSZ-ajánlások a kábitó- és izgatószer élvezetét a *dependencia* (függőség) fogalmával jelölik, s megkülönböztetnek morfin-, barbitursav-, kokain-, amfetamin- és cannabis-típusú dependenciákat.

Az EVSZ kábitószert-ellenőrző nyilvántartásában ma már több mint 100 pszichotróp szer szerepel, melyek egy része természetes növényi kivonat, nagy többségükben azonban szintetikus anyagok. Megkülönböztethetjük az elsősorban bódulatot okozó kábitószerektől a főleg élénkítő, serkentő hatású izgatószereket (melyek nemegyszer okozták már doppingolt versenyzők halálát még olimpiai vetélkedőkön is). Külön csoportba sorolják a hallucinogén anyagokat, mint például a marijuana vagy az LSD (lyserginsav-diaetylamid tartarát).

„Klasszikus“ kábitószer

A „klasszikus“ kábitószer

Az ópium a mák tejnedve, amit az éretlen mákfejek bemetszésével nyernek. A kicsorgó nedvet beszáradása után „kalácsokba gyúrlják“, melyek ehetők vagy füstölhetők. A növényt főként Kisázsiaiban, Perzsiában és Indiában termelik; csupán Törökországban több mint 100 000 parasztagazdaság tartja fenn magát a mák termesztéséből. Ezenkívül Délkelet-Ázsia és Észak-Afrika számos vidékén folyik ellenőrizetlen máktermesztés.

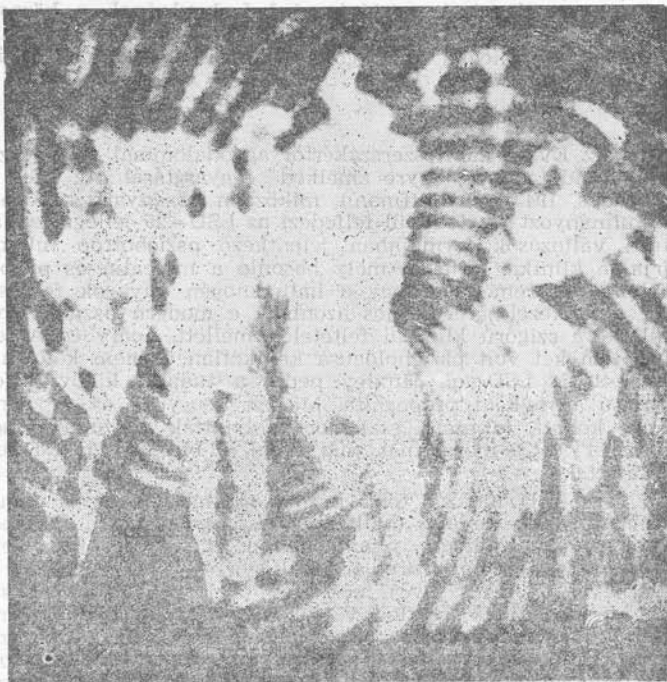
Az ópium hatóanyagai közül a legveszélyesebbek a morfin és a heroin. A morfin az orvos megbízható, de kétélű fegyvere a beteg fájdalmainak enyhítésére; a megszokás és a kialakuló morfin-éhség a morfinizmushoz vezet. Az emberi szervezet aránylag rövid idő alatt, mindössze 2—3 heti folytonos fogyasztás után annyira hozzászokik a morfinhoz, hogy a fájdalomcsillapító adag többszázszorosát (napi 2—10 gr) is látszólag mérgezési tünetek nélkül viseli el, de ebben az állapotban már néhány órára sem bírja ki a morfin kimaradását. Hirtelen megvonása súlyos tünetekkel jár.

Míg Ázsiában az ópium maradt az uralkodó kábítószer, az észak-amerikai kontinensen egyre nő a heroin-fogyasztók száma a legkülönbözőbb társadalmi rétegekben. Az East-End és a Boverly nyomortanyáin, a nagyvárosok színesbőrű negyedeiben, a munkanélküliek sorában a legtöbb a heroinista, de tért hódít zenészek, festők, sőt főiskolai hallgatók között is. A heroinfogyasztás már a harmincas években kezdett elterjedni az amerikai fiatalság körében, mégpedig járványszerűen: egész városrészek 14–20 év közötti fiatalsága szokott rá. Egy személy napi heroinszükségletének ára 6–20 dollár. Angliában 1959-ben még egyetlen 20 éven aluli heroinistát sem tartottak nyilván, 1966-ban már 317 esetet jegyeztek fel.

A világ legális célokra szükséges morfinszármazék-szükségletét kb. évi 120–125 tonnára becsülik, de 1965-ben ellenőrzött, törvényes keretek között csak kb. 35 tonnát állítottak elő. Ezzel szemben évente kb. 200 tonna ópium kerül piacra a kábítószer-kereskedelmi révén. Ezenkívül kb. 1000 tonnára becsülik csak a Délkelet-Ázsiában „feketén” termelt ópiumot, melynek nagy részét a helyszínen fogyasztják el.

Az ópiumcsempészet évente több száz millió dollár hasznot hajt a kábítószer-kereskedőknek. Aggodalomra ad okot a ritkább morfinszármazékok, így a codein-, dionin- és a methadon-fogyasztás állandó emelkedése az utóbbi években.

A kokain a dél-amerikai Andok vidékén termő kóka-cserje alkaloidja. A borkor leveleit Peru, Chile és Bolívia területén ma is rágsálják, mert csökkenti az éhséget, a szemjúság-érzést és a fáradtságot.

Kábítószer-élvezők
happeningje (film-
felvétel)

Kiváló gyógyszer: segítségével először vált lehetségessé a helyi érzéstelenítés. A gyógyszeripar szükségleteinek kielégítésére Indiában, Ceylonban és Indonéziában létesítettek kiterjedt kókacserje-ültetvényeket. De a gyógyszer ismételt alkalmazása sok esetben a kokaino-mánia kialakulásához vezetett.

Peru, Bolívia és Indonézia ültetvényeiről nagy mennyiségű kokain-levelet került Európába és Észak-Amerikába, ahol évente kb. 100–120 tonna kokaint állítottak elő a 30-as évek derekán. Az utóbbi időben csökkent a kokain szerepe az orvosi gyakorlatban és a kábítószer-kereskedelemben egyaránt. A kokainistánál nagyon

gyors és igen súlyos a szellemi működések és képességek leromlása: gondolkodása, egész szellemi teljesítő képessége a legrövidebb idő alatt elsekélyesedik. Az erkölcsi lazaság, mely a kábítószer-fogyasztót — és többnyire az idült alkoholistát is — jellemzi, a kokainistáknál éri el tetőfokát. Felszabadít minden dühös indulatot.

Az hasis az indiai kender (*Cannabis Indica*) gyantájából készül. A szer számtalan megnevezése ismeretes, világtájanként és országonként változik. Az Egyesült Államokban és Mexikóban marijuána, Kisázsiaiban majund, Indiában bang, Marokkóban kif, Dél-Amerikában macuba. 300 millióra becsülik azok számát, akik a hasis élvezetének hódolnak. Bár használata ősrégi, terjedése a második világháború után fokozódott. A Keleten járt katonák rászoktak a szerre, s otthon már nem tudtak lemondani róla. Egy 1965. évi anketé szerint a kaliforniai egyetem 9000 megkérdezett diákja közül 3300 szívott marijuánás cigarettát. A londoni diákok 4%-a hódol ennek az élvezetnek. John Steinbeck, a híres író fiát kábítószer-fogyasztás vádjával tartóztatták le: azzal védekezett, hogy Vietnámban harcoló bajtársainak nagy része marijuánát szív. Az amerikai hadsereg vezetői kezdetben tagadták ezt az állítást; később azonban beismerni kényszerültek, hogy egyetlen esztendőben, 1967-ben 524 amerikai katonát állítottak bíróság elé kábítószer-fogyasztás vádjával.

Az említett, világszerte elterjedtek mellett van még néhány, inkább csak helyi jelentőségű kábítószer. Mexikóban és az USA déli államaiban a Peyotl-kaktusz hatóanyagát, a hallucinogén hatású mescalint használják. Élvezői a legkülönösebb tárgyakat, hangokat észlelik, úgy érzik, hogy rendkívülien tevékeny, élénkké válnak, majl mintha valósággal beleolvadnának a környezet tárgyaiba, megszállottak és teljes önkívületben vízióik vannak. Hasonló hatású, hallucinogén anyag a *Psylocybe mexicana* nevű gomba, hatóanyaga, a psilocybin.

„Kozmikus extázis“

Az EVSZ kábítószerzakértői aggodalommal jelzik az LSD—25 (lysergsav-diaethylamid tartarát) egyre emelkedő fogyasztását. Az LSD története immár negyedszázados. 1943-ban Hoffmann, miközben az anyarozs-kivonat alkaloidjainak hatását tanulmányozta, véletlenül felfedezi az LSD—25 jellegzetes látási, észlelési zavarok és testi változások formájában jelentkező pszichotróp tulajdonságait. Stoll 1949-ben írja le klinikai hatását, mely hasonló a mescalin és psilocybin hallucinogén hatásához. Azt remélték, hogy a hallucinogén anyagok felhasználhatók egyes elmebetegségek kezelésére. Sajnos azonban, e modern pszichózisokat csak kezdetben hozták létre szigorú klinikai feltételek mellett. Leary és Alpert, az amerikai Harvard egyetem két volt pszichológusa kritikátlan és nem kellően ellenőrzött vizsgálatokat végzett az LSD-vel. Huxley pedig a tudatot kibővítő (consciousness expanding) hatású anyagként propagálta. Miután Learynek és Alperntek az egyetemről távozniuk kellett, teljesen „szabadon“ folytatták a „tudat kibővítését“ s a „ kozmikus extázist“ célzó mozgalmat, míg végül az elmúlt évben Leary ellen bűnvádi eljárást indítottak.

Az LSD hatását több névvel illették, éppen a nem eléggé tisztázott hatásmechanizmusa miatt (hallucinogén, psychoticum, psycholyticum, psychodylepticum, psychehedelicum, phantasticum). Hatására optikai jelenségek, mulattató vagy éppen ellenkezőleg: szorongáskiváltó érzések jelentkeznek. Sajátságos tünet a kényszernevetés. A tér téves megítélése a térbeli tájékozódás elvesztéséig fokozódhat, az idő hosszúnak, esetleg végtelennek, örökkévalónak tűnik. Szexuális szenzációt, libidó-fokozást csak kivételesen vált ki. A gondolkozás zavarainak jellege a személyiségtől függően változik. Hangulati és érzelmi ingadozások fejlődnek ki pozitív vagy negatív irányban egész az öngyilkossági kísérletekig. Az élmények álmotartalmakhoz hasonlóan feilazulnak. Nagyobb adagok hatására megszűnik az önkontroll. Leary és Huxley tévtanai szerint azok a fiatalok, akik az LSD-t kábítószerként használják, a belső és külső világ újszerű és különös változását szemlélik. Eufóriás állapotban színek, formák sajátságos felbomlása jelentkezik, és fantasztikus élmények változtatják egymást.

Az LSD—25 gyors terjedéséhez hozzájárult használatának egyszerűsége. A marijuánát és ópiumot füstélik, a morfin és heroin adagolásához fecskendő szükséges, az LSD bevételéhez elég egy darab kockacukor. Ezzel szemben nagyobb a fontossága a környezetnek, amelyben a szert beveszik. Leary az LSD-élvezőkből

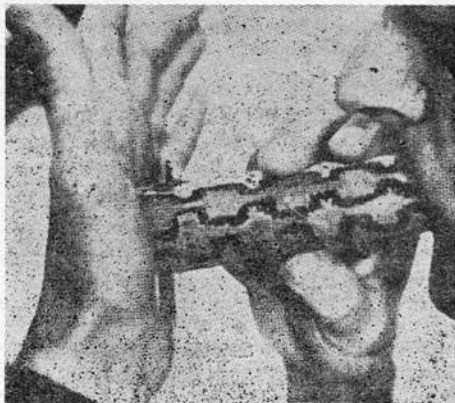
valóságos szektát alapított, melynek külön „ritusa“ és „papjai“ vannak. Az LSD⁹ a beatnik-, majd a hippie-„mozgalom“ kémiai toborzója.

De az LSD sem ártalmatlan. Egyetlen „utazás“ a deliriumban elegendő, hogy labilis idegrendszerű egyéneknél élethossziglani pszichés zavarokat hozzon létre. Az amerikai pszichiáterek egymás után számolnak be hasonló esetekről. Csak a New York-i Bellevue-kórházban 4 hónap alatt 27 beteget ápoltak ilyen zavarokkal. 20—30 év közötti fiatalok voltak, többnyire egyetemi hallgatók, akik a zen-buddhizmusnak hódoltak. Sokan közülük már előzőleg különböző pszichózisokban szenvedtek, alkoholisták vagy amphetamin, esetleg marijuána-élvezők voltak. Az LSD-vel történő orvosi kezelések sem veszélytelenek. Még egy-két hónappal a kezelés után is maradandó elmezavarok léphetnek fel. Neves amerikai orvosok figyelmeztették azokat, akik az LSD-t szedik, hogy utódaik velük született rendellenességgel vagy rákos megbetegedéssel jöhetnek világra. Megerősítették azokat a korábbi megállapításokat, melyek szerint az LSD károsodást okoz a fehérvérsejtek kromoszómáiban is.

Szintetikus szerek

Előállították már a természetes kábító- vagy izgatószeres szintetikus megfelelőit is. De a kábítószer-élvezők nagy többségükben hűek maradnak a „régiekhez“. A kokain az egyetlen kivétel: egyre jobban helyettesíti az amphetamint (benzedrin), mely nagy adagokban szintén agresszív magatartást vált ki. Az „amphetamin korbács“, az intravénásan beadott amphetamin dühöngési rohamokat vált ki. Ezt alkalmazzák svédországi és angliai fiatalok agresszív hangulat előidézésére. Nagyon sokan azért folyamodnak az amphetaminhoz, hogy egy-egy nehezebb szellemi erőpróban (például egyetemi vizsgán) átessenek; persze a módszer nem vezet mindig eredményre, de a szervezetet kimeríti. Az amphetaminok veszélyességét fokozza, hogy bizonyos országokban aránylag könnyen beszerezhetők.

A kábítószer-élvezetet élesen elhatárolják nemcsak az alkoholizmustól, hanem az altatószer-fogyasztástól is. Míg az ópium, a morfin, a heroin, a marijuána és ma már az LSD is erkölcsi számkivetettségre utaltatott, az alkohol és barbitursav polgárjognak örvend (még nálunk is). Holott kialakulhat alkohol- és barbitursav-dependencia is! Az EVSZ egyik jelentése leszögezi: az alkoholizmus — bizonyos körülmények között — még nagyobb veszélyt jelent a társadalomra, mint a kábítószer-élvezet. Ma már mindenütt felismerték, hogy az alkoholizmus leküzdése elsősorban társadalom-egészségügyi feladat. Vajon nem járható-e ez az út a kábítószer esetében is?

A marijuána egyik fogyasztási módja

Bűn vagy betegség?

Noha a farmakológiai meghatározás szerint a kábítószerek csupán nyugtatnak és bódítanak, a közhit — és hivatalos álláspont — a bűnözéssel társítja a kábítószer élvezését. Nyugaton a mindennapos újsághírek közé tartozik, hogy valakit meggyilkoltak és kiraboltak, majd a gyilkos bevallotta: tettét azért követte el, mert pénzt akart szerezni heroin- vagy morfinadagjának megvásárlásához. A kábítószerek-csempészet ellen küzdő hatóságok szerint a toxikomániás a társadalom improduktív és haszontalan tagja és potenciális bűnöző: csak azért szedi a kábítószert, hogy a bűncselekmények elkövetésekor gátlásait és lelkiismeretfurdalását felfüggeszse. A hatóságok úgy tekintik általában a toxikomániást, mint aki bűnözésre hajlamos, és a kábítószert is csak azért szedi, hogy vad ösztöneit felszaba-

dítsa s azokat a társadalom ellen fordítsa. A heroinisták minden holmijukat elkötyavetyélik, bandákba verődve betöréseket követnek el, gyilkosságoktól sem riadnak vissza. Hallucinogén kábítószer hatása alatt, például LSD bevétele után, önkívületi állapotban sok bűncselekményt követnek el. A marijuanát „az ifjúság gyilkosának” is nevezik; terjesztői nemegyszer bűncselekmények véghezvitelét követelik meg a szer árul azoktól, akik rászoktak, hogy ezzel végképp a toxikománia rabjává tegyék őket.

A bűncselekmények külör csoportja a kábítószer-csempészás és a törvénytelen forgalomba hozatal. Akárcsak az alkohol-prohibíció esetében, a szigorú tiltó intézkedések következtében is szaporodnak a kábítószerrel kapcsolatos bűnesetek és fokozódik a súlyosságuk. Az Interpol (Organisation Internationale de la Police Criminelle — Nemzetközi Bűnügyi Rendőrségi Szervezet) egyik legfőbb feladata a kábítószer-csempészás megakadályozása.

Rendőrhatóságok állítják, hogy a toxikomániás egyén társaságát úgy kell kerülni, mint a tifuzos betegét, mert a toxikománia éppoly ragályos. És ezzel elérteztünk a kérdés társadalom-egészségügyi, illetve járványtani megközelítésének lehetőségéhez.

Az orvosi körök általában úgy tekintik a kábítószer-dependenciában szenvedő egyént, mint beteget, kinek zavart az öntudata és személyisége, de ez a zavar nem írható csak a kábítószer számlájára. Az amerikai orvostársaság elmegyógyász bizottsága kijelentette, hogy tudományosan nem alapozható meg az a közhiedelem, mely szerint a heroin olyan különleges, balióslatú tulajdonságokkal rendelkezik, melyek eleve bűncselekmények elkövetéséhez kapcsolódnak. Senki sem vonja kétségbe, hogy a heroinista a gyenge jellemű, felelőtlen egyének közül kerül ki, aki valamilyen okból szembekerült családjával vagy a társadalommal. És ha bajaitól való menekvés közben csak egyszer is a kábítószer élvezetéhez fordult, már kialakulhat a „befogás”, a pszichés dependencia, melynek következtében a kábítószer keresése s megszerzése lesz életének egyetlen célja, ami mellett minden egyéb eltörlődik. A kutatások eredményei azt igazolják, hogy az ópium-származékok inkább csak elmélyítik a személyiség már meglévő rossz tulajdonságait, de alapjában nem változtatják meg a személyiségét.

Manapság az Egyesült Államokban a kábítószer-élvezők többsége a nagyvárosok nyomortanyáin él, a bűnözés és promiszkuitás légkörében, ahol könnyű a kábítószerhez hozzájutni és rabjává válni. Ha sikerül is egyeseknél az elvonás, ez rendszerint csak addig tart, amíg visszakerül eredeti környezetébe, ahol először jutott kábítószerhez. Tehát bizonyos szempontból igaz az a rendőri álláspont, hogy a heroinista gyakran és könnyen visszaesik betegségébe, és azért lop, hogy napi kábítószer-adagját be tudja szerezni. De az is igaz, hogy nagyon sok kábítószer-élvező (akár az Egyesült Államokban, akár Indiában) teendőit rendszeresen ellátó polgár. Általánosítani még ez esetben sem szabad: a kábítószer-dependenciában szenvedő minden egyes beteget személyiségének megfelelően kell elbírálni és kezelni.

Ami a marijuanát és a többi hallucinogén szert illeti, az álláspontok szélsőségesek.

Sok latin-amerikai orvos szerint a marijuána felelős az erőszakos bűncselekmények nagy részéért ezekben az országokban. Jellemzésük szerint „ez teszi semmivé azokat a szükséges gátlásokat, melyek elválaszthatatlanok a társadalomban élő emberektől; felbontja és elroncsolja a személyiséget; behálózza a börtönöket és menhelyeket, a viskókat és palotákat egyaránt; éppúgy leigazza a benszülöttet, mint a tudóst; felszabadítja a szellemet, de az állati ösztönöket is”. Ezek szerint ez a világ legveszedelmesebb kábítószere. Mások viszont könnyű bódítószerként határozzák meg, melynek hatása — szerintük — az alkoholéhoz hasonló, de annál kevésbé erős. Sőt, többen odáig mentek, hogy ennek alapján kéri a marijuána szabad árusítását. A *The Times*-ban felhívás jelent meg (többek közt Graham Greene is aláírta), melynek jelmondata: „Top People Smoke Pot” (vezetőemberek marijuanát szívnek).

Az EVSZ szakértői bizottságának objektív elbírálása szerint, noha a marijuána élvezete valóban nem vezet fizikai dependenciákhoz, klinikai szempontból az ítélőképesség elvesztésével jár, melyhez muló pszichózisok társulnak. S ilyen állapotban aztán könnyen elkövetnek társadalomellenes cselekményeket.

A kábítószer hatása alatt maradó művészeti alkotások is születtek, például Coleridge életműve (ópium-élvező volt). A modern beat-irodalom egyik megrázó

alkotása William Bourroughs *Meztelen ebéd* című könyve, mely szerzőjének önvallomása kábítószer-betegségéről. Tíz elvonókúrát szenvedett végig, mindig visszasett, míg aztán a tizenegyedik után leírhatta: „45 éves voltam, amikor felébredtem a Betegségből, hideg fejjel, józanon, meglehetősen jó egészségben, eltekintve le-robant májamtól és attól, hogy a húsom olyan, mintha nem is az enyém volna. Dehát ez mindenkinél így van, aki túléli a Betegséget“ (Bart István fordítása).

A megelőzés és leküzdés útja

A polgári törvénykezést évtizedek óta általában a rendőri álláspont befolyásolta, s ennek hatására szabályozták a társadalom kollektív védekezését. Drákói törvényeket hoztak a kábítószeres törvénytelen előállítására, forgalomba hozatalára és fogyasztására ellen. Az Interpol mázsaszámra kobozta el a kábítószereseket a csemepészeketől. Csak 1966—67-ben 822 kg ópium, 902 kg morfin, 238 kg heroin, 141 kg kokain, 317 tonna hasis és származéka került rendőrkezdre, de ez csak egyötöde a forgalomba hozott kábítószereknek. A többi a kábítószer-fogyasztókhoz jutott el különböző utakon. Nem egy nyugati turista (és nemcsak beatnik és hippie) ázsiai és afrikai utazásai során kis mennyiségekben vásárolja fel a kábítószereseket olcsó áron, és hazatérve, vagy akár más országban, eladja őket. Az árkülönbözetből megterülnek az utazás költségei. Ezenkívül nagy mennyiségű kábítószer kerül Nyugatra az idénymunkások bevándorlása révén, így a török munkások esetében, akik nyugati országokba viszik be a kábítószereseket.

Az ópium kilója Bangkokban 53 dollár, de már Japánban eléri a 2700 dollárt. A morfin Singapore-ban még csak 243 dollár, Hong-Kongban 775, Libanonban, heroinná átdolgozva, már eléri a 2400 dollárt és az Egyesült Államokban nagybani ára 35 000 dollár kilónként (az Interpol adatai szerint).

A kábítószeres nyílt árusításának beszüntetése után például Perzsiában rohamosan csökkent a 3 millió ópiumélvező száma. Az orvosi gyakorlatban is szűkül a gyűrű a kábítószeres használatára körül. Sok államban kivonták a heroinot a gyógyszerek közül. Az ezer lakosra kiadott évi morfin-gyógyszeradag az utóbbi 10 évben 170 egységről 111-re csökkent, de Dániában 786, Norvégiában 967 és Svájcban 1610. Igaz, hogy Svájcban sok a szanatórium, de nemcsak ez az egyedüli ok.

Azért is nehéz a kábítószer-termelés csökkentése, mert — egyes helyeken — mezőgazdasági munkanélküliséget von maga után. Csak az államilag szorosan ellenőrzött területeken lehet hatékonyan tiltani a kábítószer-növények termesztését, más kultúrával helyettesítve a megművelt területeket.

Az orvosi megelőzés módszere súlyos akadályokba ütközik. Az orvosi és a rendőri álláspont közt széles a szakadék. A kábítószer-élvezőt sok helyen betegnek tekintik, de ha tetten érik, akkor 5—20 évi fegyház vár rá. Ez odavezetett, hogy az Egyesült Államokban egyes orvosok tartózkodnak a kábítószer-dependenciában szenvedő betegek kezelésétől, mert félnek praxisuk felfüggesztésétől abban az esetben, ha módszereik nem felelnek meg a hatóságok jóváhagyta elveknek.

Megnehezíti a kérdést az is, hogy az orvostudomány még nem tudta elhatárolni a gyógyszert a kábítószerrel, a mennyiségi kritérium sem mindenki esetében azonos.

Még nincs olyan mindenható gyógyszer, amely képes volna egyszer s mindenkorra kioltani a kábítószer-éhséget, bár létezik néhány ellenszer, amely bizonyos fajta dependenciákat gyógyít. Az apomorfin, nalorfin vagy a methadon elég jó eredményekkel használható a morfinómánia és a heroinómánia kezelésében, de ezekkel szemben is kialakul a gyógyszer-megszokás. Az évek során azonban kidolgozták azokat a módszereket, melyekkel értékelhető eredményeket értek el a világ minden táján. A szorosan vett orvosi és gyógyszeres kezeléstől a büntető és fegyelmező eszközökig számos eljárást ismerünk a kábítószer-élvező testi, szellemi és társadalmi gyógyítására. E módszereket a következőképpen fogalmazták meg:

Jól étkezni és dolgozni. A biztos kábítószermegvonás mellett a szoros ellenőrzés, a jó és bőséges étkezés és a nehéz fizikai munka szabad levegőn: az elvonókúra legjobb eszközei. A kúra folyamán a betegek testileg megedződnek és megerősödnek. A módszer nem veszi figyelembe a kezelt társadalmi helyzetét, műveltségi színvonalát vagy lelki alkatát, mindenkiel szemben egyformán szigorú. Bár a kúra utáni gondozás kiscsoportú, a visszaesések száma elenyésző.

Társadalmi vesztegár. Ez a módszer börtönökben izolálja, és minden társadalmi tevékenységtől elzárja a kábítószer-élvezőt, visszaesés esetén a büntetés akár életfogytiglani is lehet. E felfogás hívei még a halálbüntetés alkalmazásától sem riadnak vissza, ha a delikvens ismételt visszaeső.

E kemény módszer nem veszi figyelembe az egyéni alkati különbségeket, azal a megokolással, hogy „minden toxikomániás egyforma”. Ezt a módszert kiterjedten alkalmazzák az Egyesült Államokban, Kanadában és az Egyesült Arab Köztársaságban; az eredmények rosszak, a visszaesők száma eléri a 90%-ot.

A **pszicho-szociális módszer** az egyén alkati tulajdonságait és társadalmi környezetét kutatva állapítja meg esetenként az alkalmazott kezelési eljárást. A módszer nehézsége abban áll, hogy a toxikomániás egyén nehezen megközelíthető, és aktívan nem vesz részt az elvonás munkájában. Ezért itt gyógyszeres kisegítéshez folyamodnak, így methadont használnak heroínistáknál, hogy az elvonást konszolidálják. Ez azt is szolgálja, hogy a methadon hatása alatt (mivel ez nem bódít, és nem is serkent) fel lehet néha tární az érdekelt alapvető problémáját, ami a kábítószer-élvezethez vezet.

Az eljárás sikere attól függ, hogyan lehet társadalmilag reintegrálni az egyént az elvonókúra után. Bár a módszer humánus, orvosi eszközökkel próbálja a kérdést megoldani, a visszaesők száma elég nagy.

A „szellemi korbács” módszere a toxikomániások esetében alkalmazza a csoportlélektan egyes eljárásait. Külön otthonokban szállásolják el őket, szigorú, zárdai fegyelem mellett. Majd állandó rábeszéléssel tudatosítják bennük, hogy a kábítószer-élvezet a tudatlanságuk és butaságuk következménye volt. A módszer eddigi eredményei közül említésre méltó, hogy az ilyen otthonok ápolottjai között a kölcsönös segítség szelleme alakul ki, ami még az otthon elhagyása után is hat (munkahely-keresés vagy közös szórakozás).

Az **igazi megelőzés** a társadalmi felderítést tűzi ki céljául, felkutatva azokat a fiatalokat, akiket elsősorban veszélyeztet a kábítószer csábítása. Ezeket reintegrálja, még mielőtt késő volna. Ez az eljárás költséges, de még mindig kevesebbe kerül, mint államköltségen börtönben tartani a toxikomániást akár életfogytiglan is. Korai volna még következtetéseket levonni a módszer hatékonyságáról, de sokan úgy vélik, hogy a megelőzés nehezebb a gyógyításnál.

Míg a „klasszikus” kábítószeres esetében már jól kidolgozott és a világ több táján kipróbált leküzdési módszert alkalmaznak, elég tanácstalanok a szakértők az „új” pszichotróp szerek elleni harc kérdésében, így az LSD esetében.

Az ENSZ Kábítószer Bizottsága az idén először ajánlotta tagállamainak:

1. Tiltsák be az LSD és rokonszármazékai mindenféle használatát, ellenőrzött orvosi vagy tudományos intézményeken kívül;
2. korlátozzák a szer használatát kizárólag a jóváhagyott orvosi kutatások céljaira;
3. az LSD kivitelét és behozatalát csak a kormányok kijelölte hivatalos szerek bonyolítsák le;
4. minden állam szigorúan ellenőrizze a lysergsav előállítását, feldolgozását és kereskedelmi forgalmát.

Az a visszhang, amit az idei kábítószer-bizottsági ülés keltett a világsajtóban, bizonyítja az érdeklődést, amellyel a közvélemény a problémát figyelemmel kíséri. A széles körű felvilágosítás, a közvélemény szakszerű és pontos tájékoztatása hozzájárulhat a kábítószer-élvezet okozta károk csökkentéséhez, de a végső megoldás csak a társadalmi viszonyok gyökeres megváltoztatásával érhető el, amint azt a szocialista államok példája bizonyítja.

Steinmetz József